

Miloš Hájek

CHIRURGOVY ÚSPĚCHY A ZKLAMÁNÍ

Galén

Upozornění

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Galén

Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5

www.galen.cz

© Galén, 2012

Miloš Hájek, 1961

Miloš Hájek, 2001

***Věnováno památce
mé ženy Heleny***

Miloš Hájek

**CHIRURGOVY
ÚSPĚCHY
A ZKLAMÁNÍ**

Miloš Hájek

CHIRURGOVY ÚSPĚCHY A ZKLAMÁNÍ

První vydání v elektronické verzi

Vydalo nakladatelství Galén, Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5

v edici Almanach medicíny, svazek dvacátý čtvrtý

Editor nakladatelství PhDr. Lubomír Houdek

Šéfredaktorka nakladatelství PhDr. Soňa Dernerová

Odpovědná redaktorka Mgr. Marie Zábranová

Foto archiv autora

Sazba Milena Honců, Galén

G 311053

Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace ani žádná její část nesmí být reprodukována, uchovávána v rešeršním systému nebo přenášena jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu) bez písemného souhlasu nakladatelství.

© Galén, 2011

Photos © archiv autora, 2011

ISBN 978-80-7262-910-7 (PDF)

ISBN 978-80-7262-911-4 (PDF pro čtečky)

Úvod	9
I. MŮŽE BÝT MEDICÍNA ADRENALINOVÝM DOBRODRUŽSTVÍM?	11
II. DĚTSTVÍ PROVÁZENÉ NEMOCEMI.....	14
III. STŘEDOŠKOLSKÁ STUDIA A ROZHODNUTÍ STÁT SE LÉKAŘEM	18
IV. PRVNÍ KROKY NA LÉKAŘSKÉ FAKULTĚ.....	31
V. JAK SE V PRAZE V PADESÁTÝCH LETECH 20. STOLETÍ STUDOVALO.....	37
VI. LÉKAŘSKÁ RIGORÓZA.....	47
VII. UKONČENÍ STUDIÍ A PRVNÍ ZAMĚSTNÁNÍ	73
VIII. POZNÁVAL JSEM SLOVENSKO	87
IX. PŘÍCHOD NA PRAŽSKOU CHIRURGICKOU KLINIKU	123
X. ZAUJETÍ PRACÍ A STUDIEM	130
XI. CESTOVÁNÍ JAKO RADOST A POUČENÍ.....	167
XII. SEZNÁMENÍ S HOLANDSKÝM ZDRAVOTNICTVÍM	177
XIII. PO NÁVRATU Z CIZINY	212
XIV. SEDMDESÁTÁ LÉTA VE VINOHRADSKÉ NEMOCNICI.....	219
XV. DALŠÍ ZÍSKÁVÁNÍ EXPERIMENTÁLNÍCH A ZAHRANIČNÍCH ZKUŠENOSTÍ.....	246
XVI. PRVNÍ PRIMARIÁT	261
XVII. NASTUPUJI ZNOVU NA KLINIKU	270
XVIII. PŘÍNOS VĚDECKÉ PRÁCE.....	274

IXX. DOBA PROMĚN	280
XX. CHIRURGICKÁ KLINIKA PO „SAMETOVÉ REVOLUCI“	287
XXI. DRUHÝ PRIMARIÁT A PODRUHÉ BEZ ZAMĚSTNÁNÍ.....	297
XXII. VRACÍM SE K CHIRURGII.....	301
XXIII. NEVZDAT SE A VYTRVAT	309
 Obrazová příloha	 313

Vážení čtenáři,
*není snadné upoutat Vaši pozornost a nabídnout Vám k zá-
 bavě i k zamyšlení sérii životních příběhů obyčejného českého
 kluka, který se stal lékařem. Když ukončil zdárně gymnázium
 a začal studovat na medicíně, zvolil si v ní chirurgii. Právě tu
 chirurgii, o které italský lékař Andrea Majocchi, žák slavného
 profesora Bottiniho, napsal, že jde o vědu a umění božské. Ne-
 bylo nic božského na tom, čím vším autor této knížky prochá-
 zel, aby se chirurgii naučil, a co později, už jako úspěšný chi-
 rurg, vysokoškolský profesor a vědecký pracovník nedobrovolně
 podstoupil, aby u své práce, zejména té spojené s badatelským
 hledáním, mohl zůstat. Na své cestě vnímal vše dobré a bránil
 se při nepohodě. Od mládí toužil pomáhat druhým, aniž čekal
 na jakýkoli vděk, slávu a bohatství. Kromě vlastního zdraví
 a dobré rodiny neměl žádné statky, nebál se práce a vyhýbal se
 konfliktům. Zůstal po celý život optimistou, řídil se skautskými
 hesly a Desaterem. Rekreačně sportoval, chránil přírodu a sna-
 žil se neubližovat svým bližním.*

*Když Miloš Hájek, dnes již penzionovaný chirurg, ale stále
 plně pracující lékař, pro útěchu či jen pro pobavení vyprávěl
 svým přátelům a známým, čím prošel a co všechno se může
 v medicíně přihodit, zájem jeho posluchačů byl bezprostředním
 impulsem, aby se s tím, co prožil, podělil se čtenáři, kteří tak
 rádi nahlíží pod pokličku medicínského umění.*

*Autorovy návraty do vlastní minulosti nejsou pokusem
 o autobiografii ani nejde o žádnou bilanci, ale o svého druhu
 kroniku doby, kterou jsme všichni žili. Z bohatého materiálu
 „chirurgova zápisníku“ nám nabízí plastický, detailní pohled
 na svá různá působiště, do ordinací na malém městě, do ope-
 račních sálů u nás i jinde ve světě. Při výběru postřehů, úvah
 a zážitků hodných zaznamenání ostře nasvítí okamžiky na*

braně, přesahující individuální zkušenost a dokládající probrané bitvy i vítězství medicíny.

Jeho svědectví ukazuje život studující mládeže v době po II. světové válce, pověstná léta budování socialismu a konečně období, kdy se začal naplňovat český sen o návratu k demokracii. Ta sice přišla, byla halasně uvítána, zároveň ji však od samého počátku provázelo mnoho nežádoucích jevů. Nastaly problémy, které lidé neuměli a často ani nechtěli řešit, a jedinec se ptal, co je podnětem nechtěných překážek, ve svém důsledku postihujících nevinné. M. Hájek přes dneska už obecně sdílenou deziluzi neztratil víru, že smysl jeho vlastního počínání, jeho operační úspěchy, které se odrazily ve zlepšeném zdraví a v dobré pohodě jeho pacientů, přetrvává, že ve svém životě dosáhl vrchovatého naplnění, což není dáno každému. Stále má při tom na paměti dobré lidi, kteří mu v jeho pracovní kariéře pomáhali a dali příležitost poznat, v čem je podstata onoho božského umění, o němž snil.

Chirurg Miloš Hájek nemluví o počtách, jež za více než padesát let lékařské práce obdržel, a nelíčí korunování své „kariéry“, protože si na řády a medaile nepotrpí, životní oslavy nepořádá: rád chodí tam, kde může být nápomocen, kde se cítí dobře a kde na jeho laskavá a moudrá slova čekají.

I. MŮŽE BÝT MEDICÍNA ADRENALINOVÝM DOBRODRUŽSTVÍM?

11

Dnešní mládež miluje dobrodružství a oblíbila si i adrenalinové sporty. Autor prošel svou životní dráhou, aniž kdy po „riskantních dobrodružstvích“ toužil: o adrenalinu se prvně dověděl za studií na medicíně a pocítil jej ve své krvi teprve poté, když přišel do lékařské praxe. Jeho realistické vyprávění může být pro mnohé čtenáře pobídkou a pro jiné varováním, jak se má dávkovat adrenalin, aby nedošlo k jeho vítězství nad životem.

Ve světě bylo již napsáno mnoho poutavých knih, v nichž se pojednává o medicíně jako o vědním oboru a také jako o předmětu velkého zájmu čtenářů i pacientů. O medicíně, o vztazích zdravotníků i o lékařských objevech se stále točí nové a nové filmy a televizní seriály, rozhlas vysílá zajímavé hry a historické reportáže, v nichž jsou protagonisté medicínské vědy často objekty občanského obdivu a úcty. Čím neobvyklejší je nějaký příběh či zlá choroba, čím je svízelnější její léčení, vyúsťující buď v neočekávaný konec, nebo ve šťastné uzdravení, o to atraktivnější může být vykreslení takové události, zejména je-li dílem šikovného autora nebo zkušeného reportéra. Je známou skutečností, že lidé jsou výraznými individualitami; často stůňou proti všemu očekávání způsobem odlišným od všech pravidel; příběhy svázané s jejich chorobami se mohou vymykat nejen obvyklým standardům, ale někdy i logice; jestliže pisatel dokáže vybrané případy sugestivně vylíčit na pozadí barvitého nemocničního prostředí, leckdy mohou působit na čtenáře jako dobrodružství.

V reálu stále platí, že zdravotnický personál, který ve zmíněném prostředí pracuje, spoluprožívá dramatické osudy pacientů a vítězný boj s některými chorobami považuje často za zákrok vyšší moci, chcete-li, za zázrak. Pro lékaře

jsou léčená onemocnění často sázkou do loterie: průběh nemoci může být zcela atypický, zvolený postup léčby nemusí přinést předpokládaný výsledek a naplnit pacientovy naděje. Lidé svěřují lékařům své tělo, dávají jim svou důvěru, sdělují jim soukromá tajemství a čekají od nich účinnou pomoc a spoluúčast až do konečného uzdravení. Při neúspěchu hrozí lékařům nepříjemnosti a i postihy od pacienta a jeho příbuzných, kteří se nemohou vyrovnat se skutečností, že k léčení se často přidružují komplikace a že vynaložené úsilí nestačí k tomu, aby jejich výskytu zabránilo a přemohlo je. Lékařskou pomoc se mnohdy dokonce nezdaří realizovat, přijdou-li pacienti se svými chorobami pozdě a nedodržují-li doporučená pravidla. Lékaři se vždy znovu a znovu pouštějí do boje, v němž ale plně vítězí jen občas nebo jen dočasně, a přesto zápas s chorobami stále podstupují. Nedbají na své zdraví, ničí si nervy a srdce, riskují svou pověst a jen zřídka se těší z nevelkých úspěchů. Jejich úsilí lze označit za běh s překážkami – čím víc je medicínská odbornost při provádění léčebných výkonů náročnější a řešení jednotlivých případů překvapivější, tím častěji obojí s sebou přináší dramatické okamžiky, přesahující dosavadní poznání a zkušenosti. Pokus o jedinečné řešení, dnes a denně opakovaná výzva překonat dosud nepřekonané v sobě skrývá – alespoň v pojetí dnešní mladé generace – adrenalinové dobrodružství, v tomto případě v lékařské profesi.

Co je vlastně ten tak často vzpomínaný adrenalin? Jaký je jeho účinek na lidský organismus? Adrenalin je hormon z dřeně nadledvinek, malých žlázek s vnitřní sekrecí, které leží nad oběma ledvinami. Je to látka, která se v těle neustále tvoří a přechází z nadledvinek přímo do krve. V ní pak působí složitým způsobem na regulaci krevního tlaku, na prohloubení dýchání (protože roztahuje průdušky) a pravděpodobně i na nervový systém, který nutí k vyšší činnosti lepším prokrvením mozku. Pozitivně vnímaný efekt je výsledkem i lépe prokrvených svalů. Ještě donedávna se o adrenalinu mezi lidmi a hlavně mezi mládeží vůbec nemluvilo a nebyly známy pojmy jako adrenalinové sporty či adrena-

linové zážitky při nejrůznějších typech hrdinských klání. Dnes je ale adrenalinové dobrodružství již téměř ustáleným pojmem a bude na čtenáři, usoudí-li, že i výkonná medicína respektive chirurgie – jako jedna z nejsvíznějších lékařských disciplín – může být takto v nadsázce chápána.

II. DĚTSTVÍ PROVÁZENÉ NEMOCEMI

Koncem světové hospodářské krize se v Praze na počátku třicátých let dvacátého století mladým a zdravým rodičům narodil syn, kterému navrhla jméno babička z matčiny strany. Dítě bylo očekáváno s nadějemi a po narození se těšilo všeobecné rodinné přízni. Mělo sice plno příbuzných, oba dědečky i babičky, ale jinak bylo jedináčkem se vším, co k tomu patří. Sporné výhody této skutečnosti zastíní často nevýhody, které vnímá jak dítě bez dalších sourozenců, tak i jeho rodiče. Jejich úzkost o zdravotní stav potomka se stupňuje při každé horečce, angíně, spále, spalničkách, zarděnkách, neštovicích, příušnicích, záškrtu, černém kašli, zánětu středního ucha a samozřejmě i při všech ostatních onemocněních, kolik jich jen dětský věk zná.

Aby nebylo mýlky – všechna tato onemocnění ze svého raného dětství důvěrně znám a nerad na ně vzpomínám. Mnohá z nich jsem prodělal dokonce opakovaně, a to i záškrt a příušnice s angínami. Tehdejší věda nad tím údajně kromě angíny žasla, ale pražská dětská klinika na Karlově s oběma pány profesory Brdlíkem a Švejcarem se zřejmě nemýlila. V pěti letech jsem podstoupil operaci krčních mandlí, naštěstí pro mne v narkóze. Pamatuji se, jak mě přidušovali pod maskou, na kterou kapali éter. Musel jsem počítat a nesměl jsem plakat. Napočítal jsem jen do tří, pak jsem tvrdě usnul. Ten éter byl zřejmě čerstvý a dávka byla velká, sestřičkám to stačilo a pan doktor byl spokojený.

O třicet let později dali v Holandsku při stejné operaci mému pětiletému synovi foukat do velkého barevného balonu, v němž bylo anestetikum, a on z toho měl dokonce radost. Na mně provedli první operaci v jednom pražském soukromém sanatoriu, kde jsem byl čtyři dny hospitalizován i s maminkou, která mě pomáhala ošetřovat. Chtěla mi

tak vynahradit bolest a zoufalost z opuštění, které jsem jako dvouleté či tříleté dítě zažil při záškrtu na dětské klinice, kam za mnou pochopitelně kvůli nákaze nikdo nesměl, a já si tam připadal jako rodinou nadobro odložený a opuštěný. Operace mandlí se později ukázala jako velké dobrodiní pro mne i pro mou rodinu. Rodičům ji tehdy poradil krční specialista, který tím nesledoval ani bodový zisk, ani vlastní slávu z počtu podřezaných mláďat. Dodnes mu za tu radu vděčím a po jeho vzoru jsem se po letech rozhodl obdobně postupovat i ve vlastní rodině. Malý synek však tu stejnou operaci snášel daleko lépe než moje manželka, která ji podstoupila již jako dospělá. Pokud šlo o mne, onen lékař, který k mé operaci radil, přislíbil mým rodičům, že nedostanu angínu do sta let. Musím nyní, sedmdesát pět let po té události, přiznat, že se spletl jen docela málo – až na jedno nemilé opakování jsem vydržel bez angíny plných dvacet pět let, takže jeho předpověď byla podle všeho pravdivá.

V sedmi letech jsem se znovu nedobrovolně setkal s ušním a krčním specialistou, a to když mi bez umrtvení propíchoval při zánětu středního ucha pravý ušní bubínek. Pamatuji si dobře, že jsem seděl matce na klíně a že to moc bolelo. Bolela nejen vlastní paracentéza, tj. propíchnutí bubínku, ale i následný výplach ucha. Mělo to jedinou výhodu, že mě přestala bolet hlava, opadly horečky a nemusel jsem chodit pár dní do školy.

Další můj zážitek se zdravotnictvím se udál na počátku druhé světové války, když mi bylo asi deset let. Trpěl jsem častou rýmou, neuměl jsem zpívat a naše muzikální rodina to těžce nesla. Na doporučení vlídné dětské lékařky, která mě od útlého dětství obětavě léčila, jsem byl odeslán na ušní, krční a nosní kliniku do Všeobecné nemocnice v Praze na Karlově náměstí. Šli jsme tam s matkou. Když jsme byli ve velkém bílém sále sestrou zapsáni, přišel k nám jakýsi mladý lékař, který mé matce řekl, že na mne ještě nemá čas, že má práci s jiným pacientem, a vyřkl větu: „Paní, postavte ho zatím tamhle ke zdi, přijde na řadu, až se to tu uvolní.“ Matka, která byla energická, zareagovala okamžitě. Odpověděla

mu, že syna nikam ke zdi jako vraha stavět nebude, vzala mě za ruku a s hrdostí pojištěnců, kteří si tehdy ještě mohli připlatit i na tzv. třídu, tedy nadstandardní ošetření, jsme opustili ten nehostinný státní azyl, kde jsem asi o patnáct let později skládal rigorózní zkoušku z tohoto oboru u pana profesora Přecechtěla. Tehdy jsem jako malý chlapec netušil, jaký význam má pro nemocného a pro jeho rodinu slovo lékaře. Ten mladý pan doktor to jistě myslel dobře, když mi doporučil nějakou dobu počkat, ale nešťastně se vyjádřil a vypjatý psychický stav mé matky to už prostě nezvládl. Mně to bylo úplně jedno, jeden den jsem zase nemusel do školy a měl jsem vycházku na Karlovo náměstí, což nebylo marné, neboť z toho koukala za odvalu a utrpení porce zmrzliny. Druhý den po té návštěvě ve fakultní nemocnici následovala porada mé starostlivé matky se sousedkami v obchodě s koloniálním zbožím v naší ulici a výsledkem bylo, že jsem byl telefonicky objedнан k jednomu privátnímu odborníkovi na krční záležitosti, jehož léčebný zásah před nedávnem absolvoval syn té obchodnice a přežil jej ve zdraví. Prostou ženskou dedukcí bylo rozhodnuto, že i já se půjdu zbavit své nosní mandle k panu doktoru Kočkovi na Fochovu třídu, dnešní Vinohradskou, do paláce nad Národním muzeem.

Do soukromé ordinace toho krčního specialisty jsme zašli s matkou asi za týden. Byli jsme vlídně přijati, mamince nabídli křeslo a mně židli. Nálada byla dobrá až do chvíle, kdy si pan doktor sáhl prstem hluboko do mého krku, až jsem se dávil. To mě prvně zneklidnilo. Byl smluven termín operace a mně bylo vysvětleno, že mi bude vyoperována nosní mandle, abych neměl rýmu, neuhňal a mohl jít za rok na studie. Co také jiného takovému desetiletému klukovi říkat. Co oči nevidí, srdce nebolí! Odešli jsme klidně domů, matka byla spokojená, u sousedky poněkud štedřeji nakoupila, asi z vděčnosti, a já dostal housku s paštikou. To jsem ale netušil, jak se bude situace vyvíjet. Za další dva týdny jsme se dostavili k ambulantně prováděné operaci. Dostal jsem malou injekci a musel jsem chvíli čekat. Pak

mě svázali do gumové zástěry i s rukama, abych se nebránil a nepoškrábal pana doktora. Přidržován zezadu na židli sestrou, byl jsem ucpaním nosu přinucen otevřít ústa a dostal jsem mezi zuby rozvěrač, aby pan doktor nepřišel o prsty, až začne pracovat. Sledoval jsem po prvním neúspěšném pokusu již s velkými bolestmi i obavami, jak se ten vyhlášený specialista opakovaně snaží uchopit do ocelových a již značně zkrvavených kleští moje adenoidní vegetace – to jest nosní mandli kdesi hluboko v krku – a jak se mu to příliš nedaří. Konečně asi po pěti několikaminutových pokusech uspěl a já jsem viděl, jak se mu ulevilo. Třebaže měl ústní roušku, byl chudák celý od krve, já kašlal, hekal a plival a v duchu jsem vzpomínal na tu bílou zeď v nemocnici na Karlově náměstí, kde bych asi byl dostal narkózu, protože můj otec měl dobré pojištění a já byl přece jen ještě dítě. V univerzitní nemocnici děti po takových výkonech jeden až dva dny ležely. Špatné bylo také to, že jsem musel před svou operací sledovat, jak druhé děti, sešněrované také v gumových zástěrách, hlasitě naříkaly a jak je pak, po výkonech bezvládné a krvácející, sestra odnášela na pohovku a na vozíky. Po letech od této příhody jsem si asociací představoval, jak asi bylo vězňům v koncentracích, když jim bez umrtvení trhali zuby nebo nehty.

III. STŘEDOŠKOLSKÁ STUDIA A ROZHODNUTÍ STÁT SE LÉKAŘEM

Díky vrozené pevné nátuře, dobrému imunitnímu vybavení mého organismu a pochopitelně i díky podpoře celé mé rodiny jsem dětská utrpení zdárně překonával, aniž by mě to nějak poznamenalo. Na něco jsem časem zapomněl a něco jsem doktorům odpustil. Pochopil jsem, že to se mnou mysleli dobře, i když nepostupovali vždy příliš šikovně a eticky.

K rozhodnutí stát se lékařem jsem dospěl někdy mezi desátým a jedenáctým rokem. Uvědomil jsem si, že jsem toho zakusil už až dost a že musím udělat něco pro to, abych zabránil svému dalšímu stonání a s ním spojeným nepříjemným procedurám. Chtěl jsem také, patrně z mladické nerozváznosti, vykonat něco i pro své bližní, především pro děti, z nichž jistě mnohé trpěly přinejmenším jako já.

Pro studium medicíny jsem našel velké pochopení u svého otce, kdežto matka a strýc z matčiny strany to hned rázně odmítli. Tvrdili, že nejsem zdravý a že se nehodím pro tak náročné a nebezpečné povolání. Báli se, že se každou nemocí od svých pacientů hned nakazím a že skončím v mladém věku někde v tyfovém lazaretu. Zuřila právě druhá světová válka a oni byli ovlivněni ještě událostmi z války předchozí. Časový rozdíl mezi dvěma válkami byl nevelký, pouhých dvacet let. Vzdoval jsem názorům mých oponentů silou své mladé osobnosti. Nebylo vlastně ani nijak naspěch, protože jsem měl před sebou ještě osm tříd gymnázia. Obecnou školu jsem absolvoval vzdor častým onemocněním s výborným prospěchem. Pak mě rodiče přihlásili na reálné gymnázium v Praze na Vyšehradě. Měl jsem to tam z domova nejbližší a oni mi vysvětlili, že se mohu po absolvování gymnázia věnovat jakémukoliv oboru, ať humanitnímu či technickému, ekonomice nebo medicíně. Bez velkého uvažování jsem souhlasil. Bylo mi tehdy celkem jedno, do které

školy budu chodit, když někam ještě chodit musím. Skutečnost, že jsem bez odmluvy akceptoval rady rodičů, měla pro můj další intelektuální vývoj velký význam. Nelze to tak říci vždy a o všech dětech.

Před vstupem do gymnázia bylo ale třeba vykonat přijímací zkoušky. Ty byly tehdy ztíženy všeobecně nepříznivou společenskou a politickou situací, protože to bylo v roce 1942, těsně po atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Nacistická ideologie úmyslně potlačovala rozvoj české inteligence, a to zejména té, která se nemínila přizpůsobit německým plánům na dobytí Evropy. Strávil jsem jako jedenáctileté děti týden v internátě v Praze 2, v Dittrichově ulici. Pod smíšeným dozorem českých profesorů a německého inspektora jsme museli prokázat, že umíme německy (učili jsme se do té doby němčinu jen dva roky), že dokážeme nakreslit hákový kříž a že jsme tělesně zdatní. Tlak německých úřadů na omezování přístupu českých dětí ke studiu byl součástí nehorázného vydírání našich rodičů. (Připomíná mi to poměry v sedmdesátých letech minulého století, kdy musel umět můj syn při vstupu na gymnázium nakreslit srp a kladivo, narýsovat pěticípou hvězdu a dokázat rusky objasnit proletářský původ svých babiček a dědečků. Nicméně i to jsme tehdy v naší rodině zvládli, aniž bychom se jakkoli zavázali ideovou věrností novým okupantům.)

V internátě se o nás starali hodní, ale ustrašení čeští profesoři, kteří nám při zkouškách napovídali. Jeden z nich, dosti přísný češtinář, byl i pozdější disident a politicky pronásledovaný filosof, profesor Jan Patočka. Jako vlastenec pomáhal českým dětem. Po mnoha písemných testech a skotačení na cvičišti, kde se vše pečlivě měřilo a zaznamenávalo, následoval pohovor s každým žákem před komisí, které předsedal obávaný německý školní inspektor Werner. Byl postrachem českých kantorů. My děti jsme tomu ještě příliš nerozuměly. Když na mne inspektor německy vybafl: „Warum willst du Arzt sein“ – tj. proč chceš být lékařem, vypravil jsem ze sebe německy: „Weil er hilft dem Kranken“ – protože pomáhá

nemocným. Snad právě tato věta asi rozhodla o mém vstupu do gymnázia již v roce 1942. Ostatní nepřijetí kamarádi vstupovali na naši školu přímo do kvarty až po revoluci v roce 1945.

V září téhož pochmurného roku 1942, kdy nacisté řádili a byli vražděni čeští vlastenci, začala moje pouť za věděním. O skutečném studiu se ale u jedenáctiletého kluka ještě nedalo mluvit. Šlo spíše o docházku na střední školu a o snahu vyjít nějak bez úhony s kantory. Určité těžkosti se dostavily již po dvou měsících. V prvním čtvrtletí v primě, tj. v první třídě gymnázia, se v biologii probíralo lidské tělo a hned po něm srovnávací zoologie domácích zvířat. O lidském těle jsem měl zcela mlhavé představy. Věděl jsem jen to, co jsem při zevním pohledu na sobě a na kamarádech viděl, a o koních jsem jako městske dítě nevěděl, jestli jsou sudo či lichokopytníci. Vyneslo mi to „napínáka“ z biologie, což byla známka 4 minus, blížící se nedostatečné, s napomenutím k větší pilnosti. Hrozilo mi, že když se nezlepším, propadnu v pololetí z biologie, protože neznám lidské tělo ani tvar koňských kopyt. Rodiče byli obsílkou pozváni do školy a doma bylo pár dní předtím dusno. Protože jsem ale obecnou školu absolvoval bez problémů, usuzovalo se spíše na poruchu komunikace mezi žákem a profesorem, což se následně i potvrdilo. Když přišla matka do školy a řekla, že je jí to nějaké divné, vysvětlil jí pan profesor Dejl, že ho sice nezlobím, že však neznám lidské tělo a jsa vyvolán, neumím mluvit. Byla to pravda. Po mém přijetí na gymnázium se celá rodina zaradovala, že budou mít z kluka inteligenta, ale on, neznaje ještě systém středoškolského studia a zálužnosti světa i středoškolských kantorů, usnul na vavřínech. Většina hochů v naší třídě na tom byla podobně jako já. Jen děvčata se vytáhla a byla při čtvrtletní klasifikaci zřetelně lepší. Dopomohly jim k tomu nejen příslovečná píle a výdrž, ale jistě i lepší oblečení, mašle ve vlasech i jinde a také trochu i kolínská, jejíž vůně zejména starším kantorům lahodila. Také mezi profesorkami a jedenáctiletými děvčaty nešlo ještě o významnější ženskou konkurenci.

Po návratu maminky ze školy následovala rodinná porada, co se mnou. Nešlo o potrestání, ale o určení jiného směru mého vzdělávání. Matka tvrdila, že nedovolí, abych se na studiích trápil jako kdysi její bratr, z něhož také chtěla mít rodina inteligenta, a jemu to ve škole příliš nešlo. Když z toho onemocněl, musel gymnázium opustit a jít do učení na malíře pokojů a lakýrníka (v jedné větvi mé rodiny toto řemeslo převládalo). Já ale věděl, že tou strýcovou nemocí byla za první světové války malárie, a nikoliv únava z přemíry studijní námahy. Se svým vysvětlením jsem u maminky neuspěl. Matka navrhovala, abych ze střední školy ihned přestoupil na méně náročnou měšťanku a pak, ve čtrnácti letech, šel do učení na kupce koloniálního zboží. Otec, celoživotní optimista a velký klidáš, rozhodl, že se nepůjdu učit kupcem, že na gymnáziu zůstanu a budu to zkoušet znovu a znovu, až se s lidským tělem vypořádám. Zapadalo to nějak do jeho představy, že bych se mohl stát lékařem, jak po tom toužil on sám, ale ze sociálních důvodů to pro něho bylo nedostupné. Byl úředníkem a měl odjakživa střízlivý úsudek. Babičkou z matčiny strany mi byla zapůjčena kniha „Domácí lékař“, v níž jsem konečně směl beztretně listovat a prohlížet si rozkládací, údajně neslušné obrázky, které mi do té doby odpírali. Tam jsem se teprve dověděl, co má člověk v hlavě, hrudníku a v břiše a také i pod ním a k čemu to vše slouží. Když jsem primu zakončil s trojkou z biologie, bylo vyhráno.

Asi za deset let po této příhodě, na kterou se v naší rodině nikdy nezapomnělo, když jsem již na lékařské fakultě úspěšně absolvoval rigorózní zkoušky z anatomie, bezpečně znal lidské tělo a začal o něm i přednášet pro sestry Červeného kříže, uvědomil jsem si, jak prozíravý byl můj otec, když se nenechal zviklat výstřelky svého jalového syna. Za dalších dvacet let, poté, co jsem měl za sebou přes pět set veřejných přednášek a tisíce hodin výuky na středních zdravotnických a později na vysokých školách, vzpomněl jsem si na již zesnulého profesora biologie a vůbec jsem se mu nedivil.

Konečně po třiceti letech od oné rodinné porady, v době, kdy jsem obhájil docenturu v oboru chirurgie a přinesl domů diplom od ministra školství, že mám oprávnění k vyučování mediků, lékařů i takových profesorů biologie, jako byl profesor Dejl, připomněl otec mé pětasedesátileté matce, že se mýlila, když ze mne chtěla mít kupce. Otcí bylo tehdy už sedmdesát a já měl jako chirurg příležitost opakovaně léčit jeho závažné choroby, které jsme společně překonávali.

Projít a protřpět osm tříd gymnázia bylo nezbytnou podmínkou k tomu, aby mohli být studenti přijati ke studiu na vysoké škole. Mě nižší gymnázium, tj. první až čtvrtá třída, dost obtěžovalo a často i nebavilo. Prospěch jsem měl stále celkem dobrý, i když to občas přece jen někde zaskřípalo. Nebylo to ale většinou mou vinou. Tak kupříkladu když celá třída utekla z vyučování, musel jsem s kamarády „držet basu“ a nic prozradit. Byla z toho v kvartě dvojka z mravů, kterou jsem považoval za čestnou. Systém výuky na střední škole za války a těsně po ní byl značně zkosnatělý. Navíc vyšehradské gymnázium bylo známo jako velice přísný ústav, kde se nic nepromíjelo. Výuka byla velmi autoritativní, vlastní názory studentů se příliš netrpěly a poslušnost musela být absolutní. Kázeň mi sice nikdy nevadila, ale to autoritářství se přičilo rozvíjejícímu se mladému rozumu.

Třebaže oba moji rodiče byli dobrými amatérskými muzikanty a malování bylo v rodině, nezdědil jsem po nich žádné vlohy. Nikdy jsem neuměl moc kreslit ani zpívat a v hudební nauce jsem musel tento nedostatek kompenzovat hrou na klavír. Tě mě učila nejdříve matka, která hrála i zpívala velice dobře. Když to ale nešlo nijak kupředu – pro moji nechuť ke hře na klavír a přes spousty pohlavků, které jsem za to od ní inkasoval –, najali mi rodiče hodného staršího pána jako učitele klavíru. Docházel k nám každou sobotu odpoledne. Tehdy byly ještě pracovní soboty a on si s mými rodiči k večeru dobře popovídal a pak jsme chvíli hráli. Zprvu si chudák myslel, že ze mne naši chtějí mít konzervatoristu. Když jsem ho ale po několika letech výuky,

těsně před maturitou, z toho omylu vyvedl, a když viděl, že jsme se společně nedostali ani přes druhý sešit Bayerovy klavírní školy, rezignoval. Dokázal jsem sice zahrát z paměti pár písniček a valčíků, uměl jsem různé stupnice a akordy, ale to bylo vše. Vždy jsem hrál bez nadšení a kouzlo hudby jsem objevil teprve po letech. Dodnes se mi na hudbě líbí spíše její melodie než (podle mne) mnohdy násilně zdůrazňovaný rytmus.

Také kresba v hodinách výtvarné výchovy mi příliš nesešla. Vyhovovala mi například přesnost kresby architektonické, která se na reálném gymnáziu hodně pěstovala. Když jsem ale měl namalovat zajíce, psa nebo kočku, byla si tato zvířata v mém podání natolik podobná, že je profesor kreslení těžko rozeznával. To mu pochopitelně vadilo, zatímco mně to bylo úplně jedno. Přesto jsem pomáhal s domácími výkresy svému kamarádovi, který na ně neměl ani čas, ani vloh, právě tak jako já. Jen si ten čas udělat ale nestačilo. Kamarád mi za výkresy zase vypomáhal masitými svačinami. Bylo to za války, kdy byl salám dosti vzácný. Zhotovoval jsem pro sebe i pro kamaráda výkresy s chrámy, květinami i krajinkami. Kamarád Honza sklízel za mé výtvořky dvojky a trojky, a já jsem dostával za své práce, které nebyly o nic horší, známky méně příznivé. Vysvětloval jsem si to především tím, že jeho maminka měla na Pankráci dobře prosperující obchod koloniálním zbožím, a pan profesor kreslení u ní nakupoval na potravinové lístky i bez nich. O placení tehdy jistě nebyla ani řeč. Pokládal jsem to za normální, prostě proto, že byla válka: já jsem si potřeboval na stravě přilepšit, pan profesor musel jako Čech nějak přežít a hokynářka si myslela, že podvádí protektorátní hospodářství a škodí tak třetí říši.

Ještě za války mi jeden čas dělalo potíže také náboženství. Znal jsem sice obstojně křesťanskou věrouku, ale odmítal jsem věřit všemu, co církev Svatá dogmaticky k věření předkládala. Chodili jsme spolu s kamarády každou neděli dopoledne do kostela na Vyšehrad, ale spíše jen proto, abychom se sešli s děvčaty, která bývala ve svátečním a příjemně vo-

něla. Cestou domů z kostela jsme chodili po vyšehradských hradbách a hodnotili školní situaci, vymýšleli obranu proti kantorům a někdy také osnovali plány, co s námi bude, až nám škola skončí. V sekundě a v tercii mi nejvíce vadilo, že nám pan katecheta rozdával svaté obrázky za balíčky kostí pro svého psa, kterého jsme mu koncem války pomáhali živit. Poté, co jednou zjistil, že mu nosím pro jeho malého Alíka v polévce vyvařeně morkové kosti, které to nebohé psisko nemohlo již ani olízat, jak byly čisté a velké, rozzlobil se na mne a já mu konečně řekl, že dávat dětem svaté obrázky za kosti pro psa je totéž, jako když církev prodávala ve středověku odpustky za peníze. To byl ovšem můj velký hřích a řešilo se to až u pana ředitele. Završil jsem to odmítnutím dát se biřmovat, čili jak se tehdy říkalo – jít k biřmování. Neměl jsem totiž kmotra, a protože podle tehdejšího zvyku měl kmotr věnovat kmotřenci k biřmování nějaký dárek, nechtěli jsme za všeobecné válečné nouze nikoho kmotrovstvím obtěžovat, ani moje strýce. Na radu rodiny jsem ale nakonec k biřmování šel, abych se vyhnul hrozící čtyřce z náboženství. Na vysvědčení jsem pak skončil s trojkou. Kmotra nakonec zastupoval můj otec.

Problémy s katechetou ale nepřestaly. Situace se vyhrtíla, když jsem jednou po skončeném náletu na Prahu předčasně odešel ze školního krytu ve vyšehradských hradbách. Bylo nás tehdy sedm – ještě malí kluci. Septimáni nás ale na hradbách pochytili a předvedli před pana faráře, který měl v krytu dozor. Pan farář si nás postavil do řady, důrazně nás napomenul, že ještě nehoukala siréna, která ukončuje nálet, a pak všem šesti klukům stojícím přede mnou vyťal velkou facku. Já ale na facku nečekal a uhnul jsem. Tlustý katecheta, jak byl rozmáchnutý k políčku, zavrával, až málem upadl, a bylo zle. Facku mi ale již nedal, musel jsem pak doma stokrát opsat „Nemám prchat z krytu při náletu“ a táta musel přijít do školy. Bylo to prvně a naposledy, kdy můj otec kvůli mně navštívil naše vyšehradské gymnázium – a přišel tam dosti nasupený. Řekl panu profesorovi Jeřábkovi, že doby temna už pominuly a že

si nepřeje, aby byly děti tímto způsobem trestány, když to pedagogové nezvládnou jinak. Katecheta se musel před ředitelem omlouvat a byla z toho velká nepříjemnost. Teprve po letech jsem pochopil, že na katechetovi ležela tehdy velká zodpovědnost, a nedivil jsem se mu, že se na nás, hloupé kluky, rozzlobil. Další kantor, který mé spolužáky trestal bitím a fackami, byl profesor kreslení Severa. Měl spadeno zejména na svého synovce, našeho spolužáka Viléma Sýkoru, který byl sice o rok mladší než my, ale byl od přírody živější a věčně dělal nějaké nehorázné skopičiny. Již v primě se proslavil tím, že v sázce s kamarádem spolkl cínového vojáčka, a pak celá jeho rodina sledovala osud té hračky až do okamžiku, kdy vojáček opustil Sýkorovy útroby. Těch ztřeštěností jen od právě zmíněného spolužáka bylo nepočítaně. Skončil svou studijní pouť jako dětský lékař a od maturity jsem ho už nikdy nepotkal.

Poslední kolizi na nižším stupni gymnázia jsem měl s profesorkou latiny O. Wittochovou. Byla to mladá dáma, učila nás již druhý rok a její předmět nikoho příliš nebavil. Stále jsme jen četli nějaké latinské texty o dávných válkách za dob říše římské, a protože právě skončila druhá světová válka a v Praze bylo všude plno cizích vojáků, a také to byla éra velkých vojenských přehlídek, fandili jsme více těm moderním zbraním než štítům, kopím a halapartnám. Musím rovněž přiznat, že i Galie pro nás byla dosti vzdálená, stejně jako Řecko a Asie. Jednou při výkladu římských reálií a významných historických událostí jsem se paní profesorky zeptal, jak se latinsky řeknou šunkofleky a jaký výraz měli staří Římané pro váleček na nudle. Tehdy těhotná přísná profesorka se rozhněvala a já hlupák netušil, co vše se odehrává v jejím organismu. Když jsem pak ještě spletl latinskou písečku o válkách punských, bylo o mém osudu rozhodnuto. Čekala mě postupová zkouška, což je zkoušení před jiným profesorem coby svědkem předtím, než má žák z předmětu propadnout. Naštěstí přišel jako svědek pan profesor Müller, němčinář a francouzštinář, který mě dobře znal a přimlouval se za mne tak vehementně, že jsem tehdy

postupkou hladce prošel a reparát mě nepotkal. Rozladění rodiče se poradili s profesorem Müllerem, který jim doporučil jednoho chytrého hochy ze septimy; ten pak k nám o prázdninách obden docházel a přiučoval mě latinskou gramatiku. Patrně jsem ještě na tom nebyl tak zle, když jsem všechno dobře vysvětlené hned pochopil a na začátku kvinty jsem znal latinskou gramatiku tak dokonale, že se tomu ta paní profesorka Wittochová divila a dávala mě i spolužačkám za vzor píle.

Já jsem ale věděl svoje, na latinu jsem nezahořkl a mnohé jsem si vykládal změnou nálady stresované profesorky. O prázdninách se jí narodila zdravá dcerka, manželství si tím upevnila a já jsem přestal s dotazy o starořímské kuchyni.

V důsledku přestavby českého středního školství, kterou vymyslel nedlouho před svou smrtí již silně sklerotický ministr školství Zdeněk Nejedlý, došlo tehdy k hlubokému úpadku všech škol. Zhroutily se dobré školní osnovy, zkrátilo se o jeden rok středoškolské studium, byla zrušena gymnázia a zavedena jednotná střední škola, začal se smývat rozdíl mezi profesory a odbornými učiteli, a kdo z profesorů se těm novotám nepřizpůsobil, byl nucen odejít učit na druhý nebo dokonce i na první stupeň. Stávalo se, že latináři a řečtináři z gymnázií učili na prvním stupni počty a zpěv a jindy zase francouzštináři a angličtináři na druhém stupni výtvarnou výchovu, ruční práce a dílenskou praxi v nově zavedeném předmětu „Dílny“. Z latiny se přestalo maturovat a později se vyučovala jen jediný rok. Takovou jednotnou školu již absolvovala pět let po mně i moje budoucí žena; když potřebovala uvést v prvním ročníku medicíny do latinské terminologie, nastoupil jsem se svými znalostmi já a za dalších dvacet let po manželce jsem uváděl do latiny a pak i do základů angličtiny svého syna Tomáše, na němž se jednotné školství podepsalo zhuštěním historie, okleštěním české a světové literatury a omezením výuky cizích jazyků kromě ruštiny. Novopečení maturanti sice uměli lépe než my diferenciální a integrální počet a měli i více hodin

fyziky, ale postrádali často logický úsudek z hodin matematiky, kdy se za nás učila jen trojčlenka a počítala se jen tak „z hlavy“ procenta.

Na vyšším gymnáziu, tj. v kvintě až oktávě jsem studoval snadno a bez problémů. Někdy jsem chodil do školy i docela rád. Kupodivu mě na rozdíl od dřívějška bavila biologie, zeměpis a historie. Moji učitelé říkali, že jsem se osvědčil i v řečnických cvičeních, která se pěstovala v hodinách češtiny. Kantoři nás již neobtěžovali takovými malichernostmi, jako byly pro antitalenty hodiny kreslení nebo zpěvu. Někdy se dalo s profesory i rozumně promluvit.

S vyšehradským gymnáziem to však šlo pomalu, ale jistě „s kopce“. Když posléze ředitelství gymnázia zřídilo pro studenty i kuárnu, bylo jasné, že se taková reforma nemůže beztestně natrvalo udržet. Do roka pak naši školu zavřeli. Rozhodlo o tom ministerstvo školství a zasloužil se o to stejný ministr, který pak v následujícím roce vyhlásil tu „jednotnou školu“. Zničil tak do té doby dobré české školství na půl století a české školy se z toho úpadku bohužel ještě zcela nevzpamatovaly. Ministr jednal z vůle vládnoucí politické strany; měl mimo jiné za úkol snížit počty akademicky vzdělané inteligence a nahradit ji jednostranně vzdělanou inteligencí technickou.

Rok před maturitou jsme museli opustit naše zrušené gymnázium a hledali jsme si místa někde jinde na středních školách. Naše poslední třída, oktáva, vznikla spojením bývalé vyšehradské septimy a septimy z gymnázia v Křemencově ulici v Praze 2, které bylo rovněž jako „nadbytečná“ škola zrušeno, a profesorský sbor se musel rozejít. Uchýlil jsem se ještě s několika kamarády na Jiráskovo gymnázium v Reslově ulici v Praze 2. Toto gymnázium, dříve tzv. klasické, s výukou řečtiny a latiny, bylo od školního roku 1949/1950 změněno na gymnázium reálné a my mohli pokračovat v programu výuky, kterou jsme zahájili již na Vyšehradě.

Nová škola byla přesto přese všechno vynikajícím vzdělávacím ústavem a my žáci jsme to brzy pochopili. Profesori se o nás velmi dobře starali a připravovali nás ke studiu

na vysoké škole. Bohužel ale i na Jiráskově gymnáziu hned po našem příchodu zřídili také pro žáky dvou nejvyšších tříd kuřárnu, a tak se dalo čekat, že ani toto gymnázium nebude mít dlouhého trvání! Vydrželo jen o rok déle než gymnázium vyšehradské a hned po naší maturitě došlo také k jeho zrušení. Stovky žáků musely přejít opět na jiné školy a všichni učitelé byli přesunuti jinam. Ještěže jsme stihli na této škole odmaturovat, jinak bychom si zase museli shánět volná žákovská místa. Škoda že jsem na Jiráskově gymnáziu nemohl studovat déle než jen ten poslední rok. Byl tam mimořádně dobrý profesorský sbor s výborným panem ředitelem. Za vzpomínku na tamější přísný režim stojí jedna příhoda. Na středních školách bývalo zvykem, že se z matematiky a ze všech vyučovaných jazyků psala jednou za čtvrtletí písemná práce – kompozice. Její výsledek měl vždy vliv na celkové hodnocení žáka při klasifikaci, rovněž čtvrtletní. Čtyři kompozice do roka pro naši třídu s výukou francouzštiny – vedle ruštiny, češtiny a latiny – znamenaly šestnáct francouzských kompozic za čtyři roky studia na vyšším gymnáziu. Musím přiznat, že jsem obdivoval francouzštinu jako velice libozvučný jazyk na poslech a že jsem plně uznával přednosti tohoto jazyka při vyjadřování jemností v diplomatické řeči. Neraď jsem ale rozebíral literární díla francouzských spisovatelů, neuměl jsem příliš vzletně popisovat příhody z letních a zimních prázdnin a už vůbec mi nesedělo líčení Napoleonových bitev nebo volná vyprávění událostí z francouzské historie. Rezignoval jsem velmi brzy na to, že ze mne někdo vychová diplomata nebo francouzštináře. Omezil jsem se na prostou konverzaci a to mi stačilo. (Ne tak ale mým profesorům.) Když jsem viděl, že se při hodině omezuje konverzace jen na stupidní povídání o panu učiteli, nezbedných žácích, tabuli, křídě a o problematice domácích úkolů, nenadchlo mě to, a abych přece jen zachránil reputaci dobrého studenta a stvořil solidní kompozice, všechny jsem je opsal od svých jazykově nadaných spolužáček. Těch šestnáct písemných prací v průběhu čtyř let jsem zvládl tak, že na to ani jeden ze tří profes-

rů, kteří nás postupně učili, nepřišel. Malér nastal teprve v oktávě, asi čtrnáct dní před maturitou. Začalo závěrečné ústní zkoušení na známky u tabule, a tomu jsem již nemohl nijak uniknout. Nepřijít do školy bylo zbabělé, vzdát se bez boje bylo pošetilé a hazardní vzhledem k blížícímu se absolutoriu, a tak jsem to riskl. Byl jsem vyvolán k tabuli, na níž visel plán Paříže. Mladý profesor francouzštiny na mne promluvil tím libozvučným jazykem diplomatů a žádal mě, abych popsal plán Paříže. Do té doby jsem nikdy v tom překrásném městě nebyl a ani moje knižní vědomosti o Paříži nebyly na potřebné úrovni. Prostě nevystačilo mi to na více než na první dvě věty, v nichž jsem smějící se třídě a udivenému profesorovi sdělil, že Paříž je hlavním městem Francie, že má asi 4 miliony obyvatel a 300 metrů vysokou Eiffelovu věž. Pan profesor se pousmál a řekl mi: „Bien monsieur, continues vous,“ což znamenalo: „Dobře pane, pokračujte.“ Tomu jsem samozřejmě rozuměl, ale z nevelkého plánu toho obrovského města se nedalo bez přípravy již dál nic vyčíst, takže jsem musel konstatovat, že je to vše, co mohu do závěrečné klasifikace panu profesorovi nabídnout. Pronesl jsem to pochopitelně též francouzsky a celkem dobře. Pan profesor se zachmuřil a vyhodil mě od tabule s pětkou. Třídou zavládlo velké veselí, že došlo už i na premianty, a bylo po zkoušení. Profesor své další úsilí nadobro vzdal. Výsledná trojka z francouzštiny na maturitním vysvědčení byla již jen kompromisem mezi názorem franštináře a našeho pana ředitele, který nedovolil, aby mi nematuritní předmět zkazil vyznamenání. Ještěže to tak dopadlo a že jsem svým trapným excesem vykoupil celou třídu, jinak by to zcela jistě bylo velmi zlé i pro mnoho mých schopných kamarádů.

Maturita začala v dubnu roku 1950 třemi jazykovými písemkami (z češtiny, ruštiny a latiny) a pokračovala prvního června ústními zkouškami z uvedených jazyků, dále z biologie a ze společenských nauk, což byl předmět zkombinovaný z dějepisu, zeměpisu a filosofie. Odmaturoval jsem s vyznamenáním hned první den těch veřejných zkoušek

a dostal jsem pochvalu za biologii, v níž jsem musel popisovat systém kosterního svalstva. Mimoděk mi to připomnělo první třídu gymnázia, kdy jsem dostal ze stejného předmětu „napínáka“ neboli upozornění, že pokud se nezlepším, budu muset na škole skončit. Po maturitě ale nebylo ještě jasné, co bude s mým dalším studiem. Komise složená z příslušníků Svazu československé mládeže a z komunistických profesorů radila, abych ještě s několika dalšími kamarády odjel na měsíc na tzv. Stavbu mládeže, kterých bylo ve státě několik, abychom ukázali, jestli se vůbec k vysokoškolskému studiu hodíme.